

RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARINDA KADIN KARAKTERLER

(Female Characters In Children's Picture Books)

Assistant Professor Angela VANNICOPULOU*

Çeviren: Yrd. Doç. Dr. Dilek Çiftçi YEŞİLTUNA**

Nüfusunun yarısı kadın olan bir gezegende, kadın karakterlerin çocuk kitaplarında tasvir edilmesi kaçınılmazdır. Daha çok incelenmesi gereken tek şey, kadın kahramanların sunulmuş biçimidir. Resimli kitapların renkli dünyasında hangi kadın yaşar? Hangi kadın karakter daha sıklıkla görünür? Kurgulanan kadının kişilik özellikleri, nitelikleri, eylemleri, düşünceleri nelerdir?

Çocuk kitaplarında çok sık görülen kadın temsilini göstermek zorunda olsak, o anne olacaktır. Pek çok kitapta rolü ikincil, sıradan ve tahmin edilebilir olsa da sevgisini, ilgisini, bakımını esirgemeyen yüzlerce kadın, anne, eş sayfalarca anlatılır.

Hemen hemen kutsanan anne rolü, analığın, kadının kişiliğini oluşturduğu inancında yansır. Normal iyi eş olma rolünün dışında kalan ve anne rolünü hiç yerine getirmeyen kadınların, yüz yıllarca kötü olduğu düşünüldü. İnsanda ya da insanlaştırılmış hayvanlarda gösterilen annelik, en vahşi yaratığı sevecen bir figüre dönüştürmeyi başarır.

Büyük kötü kurt konusunda böyle olmuştur. Erkek hayvan, küçük domuzları, yaramaz çocukları ve kırmızı başlıklı kızları korkuturken, dişi kurt anneliğin ve uyumun sembolü olmuştur. "Romus ve Romulus" mitinde çok popüler olan insan yavrularını bulan ve büyüten anne kurt motifi, çok büyük sayıdaki hikâyelerde hala yer alır ("şu an olmaz Bayan Wolf")

Aile, resimli çocuk kitaplarında gösterildiği gibi, çocuk yetiştirmenin temel

sorumluluğunu anne figürüne verir. Onun ebeveynlik görevleri, eylemlerini karakterize eder ve davranışını belirler. Evde baba olsa da, çoğunlukla boşanma nedeniyle, olmasa da her iki durumda anne kendini çocuklarına adar ve onlara bakar.

Buna karşın, çocuğunu yalnız yetiştirmeyi kabul eden, alışılmadık baba imajının resmedilmesi, genç izleyicilerin kitaplarında bile çok nadirdir (örneğin; *The Two of Them and Another Two*). Resimli çocuk kitaplarında, baba ve çocuktan oluşan tek ebeveynli aileler olduğunda, onlar, annenin olmama nedeninden bahsetmemeyi tercih ederler. Vurguları, çocuklarının bütün gereksinimlerini sevecen ve ilgili bir tavırla başarılı şekilde yerine getiren, babaların faziletleri üzerinedir. (Uyuyamadın mı Küçük Ayıcık? Babacığım.)

Bununla birlikte, pek çok kitapta, çocukların bakımında temel sorumluluk anne tarafından üstlenilirken, baba ikincil bir rol üstlenir. Ayrıca, annenin evdeki baskın varlığı ve çocuklarıyla ilişkisi, bir diğer tipik kadın görünüşü olan hizmetçiliği de içerir. Mutfaklarına hapsedilen, resimli kitapların kadınları, yemek pişirir, ütü, temizlik yapar ve herkesle ve her şeyle ilgilenir. Günümüzde kadınlar profesyonel rollerin zengin bir çeşitliliği içinde yer alsalar da, resimli kitaplar onu sunmaz fakat cinsiyetçi, tipik işleri resmetmeyi tercih eder (Stewing, Higgs, 1973).

Resmedilen çocuk kitaplarında anlatıldıkları yere göre erkek ve kadın yetişkin hikâye kahramanları arasında net bir değişme olduğu belirtilmiştir (Maragoudaki, 1989).

* University of Aegean – Greece

** Ege Üniversitesi Edebiyat Fak. Sos. Böl. E-mail : dilekyesiltuna@superonline.com

Kadınlar evin içinde ya da yakınında (ör; avluda) ya da annelik ve ev kadınlığı gibi rolleriyle bağlantılı mekânlarda (örneğin: oyun alanı, market) yer almaktadır. Aynı zamanda evdeki kadınların pencerenin kenarında otururken tasvir edildikleri dikkat çekmektedir. Bu mekân, kadını sosyal yaşamın nimetlerinden yoksun bırakan ve sınırlayan olarak işlev görür. Buna karşın erkek kahramanlar, temel olarak dışarıda, özellikle işyerlerinde konumlanmaktadır. (Kanatsouli’de yer alan Turin , 1999:43)

Resimli çocuk kitaplarındaki kadınların olgunlaşan kimliklerinde, torunlar, yaşlı kadın portresinin çok önemli göstergesi olur. Torunların yetişmesine mutlu bir şekilde katkıda bulunan sevecen, sabırlı büyükanne imajı, çocuk kitaplarında yer alan yaşamının tek yönüdür. Diğer taraftan peri masalları genelde, onu ya cadı bir kaynana ya da kötü bir büyücü olarak sunan yaşlı kadınların kötülükleri ya da diğer bazı hain yaşlı kadınların güçlü imajları üzerinde odaklanır. Bu iki uç eğilim, ya kendini kurban eden anne figürü olarak ya da masum kızlara işkence yapmaktan hoşlanan sinsi, kötü niyetli kişi olarak görünen yaşlı kadınlara ilişkin bir önyargı inşa eder.

En azından Yunanistan’da çocuk kitabı (Anagnostopoulos, 1981:12) yazarlarının çoğunun kadın olması gerçeğine rağmen, resimli kitaplar toplumsal cinsiyete ilişkin adaletsizlikleri ve sıkıntıları yansıtır. Çocuk kitaplarının birçoğunun içeriğinde, dilinde ve resmedilmesinde, toplumsal cinsiyet ayrımı vardır. Eleştiri, kurtarılmayı bekleyen genç kızın pasifliği, metindeki iyilik ile güzelliği eşitleyen ikili kodlama, kötü üvey annenin sunumu ve bir kızın prene bağlılığının göstergesi olan sonlar üzerine yoğunlaşır. Bugün bile, (Kortenhaus, Demarest, 1993.) erkekler kavgacı, maceracı ve kurtarıcı rollerine sahip olma eğilimindeyken, kızlar, tatlı, saf, tutucu ve bağımlı olarak sunulmaktadır.

İster Yunanistan’da (Maragoudaki, 1989) ister diğer ülkelerdeki (Weitzman et . al, 1972; Czaplinski, 1972) resimli çocuk

kitaplarının incelenmesi göstermiştir ki, ödül almış kitaplarda bile, toplumsal cinsiyet stereotipleri zamanla azalmasına karşın, hala yaygındır. Kadınlar, daha çok özverili, sevecen, yaşamda kendini adama kapasitesine ve daha az bencil olma eğilimine sahip olma konusunda, sıklıkla anne ve ev kadını olarak sunulmaktadır.

Resimli çocuk kitaplarının toplumsal cinsiyet önyargısı, niteliksel ve niceliksel faktörlerle ortaya konmaktadır. Sayısal veriler göstermektedir ki, metinlerde resmedilmede (Ernst, 1975) ve çocuk kitaplarının başlıklarında bile, (Turner Bowker, 1996.) kadınlardan daha çok erkek öğeler sunulmaktadır. Bu eğilim, kitabın başkarakteri olarak hangi cinsiyetin sunulduğu ve nasıl anlatıldığı konusunda bile görülebilmektedir.

Diğer yandan, niteliksel analizler, kadın kahramanların, pasif, çaba sarf etmeyen ve daha az ilginç olarak resmedildiğini gösterir. Resimli çocuk kitaplarında ayırım, toplumsal cinsiyetlerin renkli tipleştirmesini, resimlerdeki erkek kahramanların pozlarını, ölçülerini, mesleki tipleştirmeyi ya da son zamanlara kadar çok popüler olan –ör: çiçekler, gözyaşları, kediler gibi- cinsiyetçi sembolleri içeren çok çeşitli araçlar yoluyla başarmaktadır (Kanatsouli’ de aktarılan Turin,1999:44)

Yunanistan yayın piyasasında dolaşımda olan çocuk kitapları gözden geçirildiğinde, toplumsal cinsiyet tipleştirmelerinin, insanileştirilmiş hayvanlarla ilgili kitaplarda çok itici olduğu kolayca görülür. İnsanimsı hayvan toplumlarını resmeden kitaplar, çocuk kitaplarında anlatılan insan topluluklarıyla karşılaştırması, çok alışıldık cinsiyet davranışlarına götürür. Hayvan öğeleri, hem metinde hem de çizimlerde geleneksel, toplumsal cinsiyet kalıpları yansıtır.

İnsanlaştırılmış hayvanların kişiliğini incelersek erkek hayvanlara en büyük faziletler bahşedilirken, dişi hayvanlara tipik “kadımsı” zayıflıklar atfedildiğini görürüz. Yunan edebiyatında, güç ve ihtişam erkek-

aslana atfedilirken, şişmanlık ve ihtiyatsızlık dişi ayıbalığına, yapmacık tembellik dişi kediye ve kurnazlık dişi tilkiye yorulur.

Diğer yandan, hayvan kahramanların resimsel sunumu cinsiyet tiplendirmelerinden oluşur. Dişi hayvanların resmedilmesinde renkler (pembe gibi), küçük ölçüler (babadan daha kısa boylu anne gibi), geleneksel duruşlar (yanında anne etrafı parlatırken, babanın bir koltukta oturması gibi), ayırt edici giyim (eski moda elbiseler, dantel ve kurdalalar gibi), sevimli yüzler (uzun, kıvrık kirpikler gibi) ve güzellik takıntılı dişi hayvan ajanlarının örneklerini karakterize eder (Küçük ayı balığı hasta olduğunu düşündü. Küçük ayı balığı okuldan nefret ettiğini düşündü.) Kitapların yaratıcıları, yazarları ve çizerleri, insanlaştırılmış hayvanların insani karakterlerle (yaramaz çocuk, iyi anne gibi) kimliklendirilmesinde, birçok klişe ve cinsiyet ayrımcı gelenekleri kullanırlar.

İnsanımsı hayvan toplumları, cinsiyetçi bir modelde yapılandırılır. En büyük otorite, erkek egemenler tarafından kullanılmaktadır. O, karada aslan, havada kartal, denizde köpek balığıdır. Hemen her ailede aynı yapı tekrar da edilmektedir. Erkek hayvan, onun fil ya da horoz olmasına bakılmaksızın, en güçlü, en kudretli ve çok dinamik olarak gösterilmektedir. Eğer herhangi biri, resimli çocuk kitaplarının aslında gerçeği yansıttığı için durumun böyle olduğunu ileri sürerse, cevap hakikatin bir kısmının gösterildiğidir. En güçlü olmanın dışında, erkek hayvan hemen hemen her zaman en sevimli olandır. (horoz, tavus kuşu, aslan gibi). Fakat, güzellik sevgisi ve hatta gurur hayvan toplumlarının dişi nüfusuna atfedilmektedir. Mücevher, hoş şapkalar, fantazi giysiler yalnızca dişi hayvanların ilgisini çeker.

Benzer şekilde, insanlaştırılmış bitki toplumlarını anlatan kitaplar, aynı düzeyde cinsiyetçi temele sahiptir. Bütün çok popüler meyve kitabı örnekleri, hayali meyve ve sebze ülkelerinde, toplumun erkek egemen yapıda inşa edildiği açıktır. Çok az kadın başarılı durumda bulunurken, bitki

kahramanlarının çoğu erkektir. Ve en çok olan da, bütün kadın kahramanlar, ya çok önemsiz bir role sahiptir ya da favori olmayan davranış modellerini temsil eder. Aynı cinsiyetçi önyargı, insanların olduğu dünyaya da, benzer şekilde transfer edilmektedir. İnsan toplumunda görünen birkaç dişi, erkeklerin işinde sekreter olarak çalışır.

İnsanımsı hayvan ve bitki dünyalarını gösteren resimli kitapların cinsiyetçi mesajlarının temel nedeni, insan olmayan bütün aktörlerin, hakiki insan tiplerine atfedilebilen ve kabul edilebilene olan gereksinim olduğu görülür. Bir diğer neden, cinsiyetçi yorumlar çok sık gülümsettiğinden, kesinlikle hicivdir. Stereotipik kahramanlar, okuyucuyu eğlendiren abartılı fiziksel ve psikolojik özelliklere sahip karakterler olma boyutuyla, bir neşe ve eğlence yaratır.

Meyve âlemindeki (Fruitopia) kadınsı karakterler, süslü kız arkadaşı ve ilgili eşi (sevimli marul maroulita), kötü huylu dedikoducuyu (şiş dilli biber), hüsrana uğramış ev kadını (domates Mata), bencil, görünüşte asil kadını (kuşkonmaz Beatrice) ve düşük performansıyla sadece bir evlilik ve eş elde eden, kibirli, yeteneksiz artisti (çilek Froufrou) anlatır.

Meyve alemi hayvanlarının günlük yaşamı, temel olarak ev işleriyle geçer, başlıca faaliyetleri yıkama, toz alma, ütü yapma ve çok sık olarak örgü örmeden oluşur. Diğer yandan, düzenliliğin ve temizliğin sembolü, örgü şişleri bazen kadının başlıca silahı olur. Erkeksi ve kadınsı meyve ve sebzelerin eşit olarak bir futbol maçına katıldığı, sadece meyve âlemindeki toplumsal cinsiyetin eşitlenmiş görünümünde, eşitlikçi parça, Kosmas'ın halası Erik Melpomeni futbol sahasına girip, rakip takıma örgü şişleriyle saldırdığında tersine döner (Fruitopia, cilt.10, s.14)

Kaçınılmaz olarak, böylesi bir geleneksel toplumda otoriteye sadece erkekler sahiptir. Şef elma Emilios, kabine, bütünüyle ordu ve generaller, erkek cinsiyetin sebzeleridir.

Meyve âleminin aydınlarını temsil eden sebzeler bile, aynı zamanda erkek kahramanlardır. Zeki mucit frenk inciri Franciscos ve dahi professor Vlasis, erkek cinsiyetiyle özdeşleştirilir.

Meyve âlemi sakinlerinin görünüşüne göre kadınlar yalnız dantel ve kurdelelerle süslenmiş, modası geçmiş elbiseleri tercih ederken, pantolon sadece erkeklere özgüdür. Meyve âleminde moda erkek ve kadınların giysileri arasında tamamıyla farklılaşmayı zorunlu kılar, çünkü moda, sebzelerdeki toplumsal cinsiyeti görünür kılmamanın tek yoludur. Çizgi tarzında tasarlanan bitkiler dünyasında, gerçek olan pantolonun erkeği erkek yapmasıdır. (Bu ifade yatağa girmeye hazırlanan bir çiftin gösterildiği resimde açıkça görülür.) Hemen hemen aynı iki elma olan Bay Emilios pijama ile, Bayan Launtmila gecelikle tanımlanmaktadır (Fruitopia,, cilt 12, s.10-11)

Ayrıca bu durumda bile, dikkatli bir bakış donuk bir elmanın “cazibeli” bir bayana dönüştürmeyi başaran birçok görünebilen ayrıntıları ortaya koyacaktır. Erkek elma ilginç olmayan bir kütüğe dönüşürken, bayanın elmaya benzeyen kafası, hoş bir saç stili görünümü veren iki yeşil yaprakla süslenmektedir. Ek olarak, bayan elma dolgun, etkileyici dudaklara ve bütün kadınsı hayvan ve bitki kahramanların putlaştırdığı uzun kıvrık kirpiklerle tanımlanmaktadır.

Resimli çocuk kitaplarıyla ilgili daha önce yapılan bir inceleme (Turin, Kanatsouli de yer alan, 1999:44) bir kadın görüntüsünün en yaygın aksesuarının, koruyucu olarak evrak çantasını tercih eden erkeklerin aksine, hem kirden koruyan hem de sosyal tabakadaki yerinin bir sembolü olan, önlük olduğunu gösterir. Beklentinin aksine, meyve âlemindeki kadınlar, asla önlükle gösterilmezler. Onların görünüşleri, görevlerinden daha çok güzelliklerini vurgular. Kadınsı meyveler çekici olmaya çabalarlar ve muz kabuklarının yapısında görünen, öylesine baştan çıkartıcı giyim tarzı muzlar arasında çok moda olmuştur (Fruitopia, v. s.34).

Daha önce ifade edildiği gibi, resimli hikâyelerde hayvan ve bitkiler insanlar gibi davrandıklarında, hem metnin hem de resmetmenin, çok geleneksel ve cinsiyetçi anlatım araçlarını gösterdiği açıktır. Bu insani duruşların ötesinde, böylesine tutucu ve basmakalıp insanımsı kahramanlar, onların görünümünü, davranışlarını ve kişiliklerini oluşturur.

İnsanlaştırılmış hayvan ve bitki hikâyeleri ayrıca, kökenlerini tarihsel olarak geçmiş dönemde bulan cinsiyetçi mesajlar, resimli hikâyeler yoluyla taşınmaktadır da. Bu öyküler, geçmiş devirlerdeki tarihsel kabulleri, sosyal yapıları ve ideolojik eğilimleri tekrarlar. Böylesi kitaplar, önceki dönemlerin ideolojik kriterleriyle değerlendirilse de, hala okudukları için, onlar, genç okuyucuları için, ayrımcı toplumsal cinsiyet tutumlarıyla iletişim kurar (Kanatsouli, 1999:45). Bu hikâyelerin feminist eleştirisi, onlarda sürdürülen toplumsal cinsiyet ideolojisi üzerine odaklanır.

Bu kategoride, sevilen klasik peri masalları ve okuma parçalarından oluşan çocuk kitapları yer alır. Peri masallarındaki kadının rolü, Yunanistan’da birçok araştırmacı tarafından ve değişik bakış açılarından, feminist çalışmalar ve psikanalizler de dâhil, incelenmiştir (Kanatsouli, 1990, Kamboholi-Patrikakov, 1996, Ikonomidou, 1996, anagnostopolou, 1996). Güzel ve itaatkâr genç bayan, kötü cadı, kıskanç kız kardeş ya da hain üvey anne, otoriteye sadece erkeklerin sahip olduğu bir dünya olan “Asla Ülkesi”nde, çok sıklıkla kurgulanan kadınlardan bazılarıdır. Kadın kişiliğinin daha çok olumsuz yönlerini sergileyen, kadın karakterler, ayrımcı toplumsal cinsiyet bakışlarını genç okurlara aktarır. Doğaüstü güçlere sahip kadın figürler gibi, kurgu ve karakterlerin feminist öğelerini vurgulama ve gençlerle toplumsal cinsiyet konularını tartışma, hikâyelerin yetişkin bir okuyucuyla birlikte okunmasıyla sağlanır.

Bu noktada, söz konusu tekrarlama ilginçtir, çünkü peri masalları tarafından taşınan

ayrımcı toplumsal cinsiyet önyargıları, onların genç izleyicilerine ulaşmamaktadır. Uygulamalı bir çalışmada, okul öncesi çocuklardan hikâyenin sonunu yazmaları istenmiştir. “Bir zamanlar güzel bir prenses vardı. Onu sürekli uyutan büyü yapılmıştı. Sonunda ne olduğunu düşünürsünüz? O, uyandı mı? (evet, ise) Bu nasıl oldu?” İlginçtir ki çocukların %6’sı gibi çok küçük bir oranı, çaresiz kızın kurtarılmasında erkek kurtarıcı tercih etmiştir. Okul öncesi çocukların büyük çoğunluğu, ya onu sonsuz bir uykuya mahkûm etmiştir (%34) ya da kendi kendine, bazen sihirli bir iksirle fakat kesinlikle erkek müdahalesi olmadan uyanmasını istemiştir (Yannicopoulou, 1996).

Bir diğer ünlü peri masalının cinsiyetçi motifiyle ilgili sonuçlar da benzerdir. İkinci, sonu belirsiz hikâye, onunla evlenmeyi planlayan kötü bir büyücü tarafından kaçırılıp sırça dağa kilitlenen bir başka güzel prensesle ilgilidir. Dört - altı yaş arasında ve on-oniki yaş arasındaki çocuklardan oluşan iki gruptan hikâyenin sonunu yazmaları istenmiştir. Beklenenin aksine, okul öncesindekilerin %34’ü, beşinci ve altıncı sınıftakilerin %30’u, kızın tutsaklıktan kurtulmak için kendi kendine çabaladığını ve istenmeyen evlilikten kurtulmayı başardığını düşünür. Kendi kaderine karşı çıkarak, genç kadın mücadele eder, hayal kurar, ümitle hareket eder, böylece çok zor bir savaşın galibi olur. Bu gibi hikâyelerde, popüler bir klişe olan erkek kurtarıcı, söz konusu çocuklar tarafından tercih edilmez (Yannicopoulou, 1996).

Aynı konuda bir başka ülkede (İngiltere), sekiz ve dokuz yaşlarındaki çocuklarla yapılan bir çalışmanın sonuçlarıyla da uyumluydu. 36 öğrenciden üç karakterin yer aldığı bir hikâye oluşturmaları istenmiştir: Bir prens, prenses ve ejderha. Cevapları oldukça şaşırtıcıydı. Çocukların bir ya da ikisi alışılmış bir şekilde prensin ejderhayı öldürdüğü, prensesi kurtardığı, onunla evlenip mutlu olduğu bir hikâye anlatır. Diğer tüm çocukların hikâyeleri, peri masallarında çok popüler olan basmakalıp

dizilerini reddeden tamamıyla farklı tarzda ortaya konmuştu: ejderha kötü karşı kahraman, prens iyi kalpli kurtarıcı değildir. Ve prenses bir koca bekleyen kurban değildir (Evans, 1998).

Fakat ejderhayı yenen kişinin karakterini belirlemede, kurtarılanın kim olduğu ve hikâyenin sonunu tahmin etme konusunda, aynı çocuklara daha özel bir çalışma verildiğinde, önceki yenilikçi hikâye biçimlerini desteklemekten uzaklaşıp, beklenenin aksine peri hikâyelerinin karakter ve senaryo yapısında çok daha fazla tutucu olmaya başlamışlardır (Evans, 1998).

Bütün bu destekleyici sonuçlara rağmen, çocuk kitaplarında içerilen toplumsal cinsiyet biçimlerinin, onların kendi rollerini geliştirme imajına katkı sağladıkları açıkça görülmektedir. Literatürdeki bir yaklaşım (Maragoudaki, 1989, 1999) okul öncesi yaştaki çocukların, cinsiyetçi tiplendirmeleri yansıtmayan hikâyeleri dinlemezlerse, ayrımcı bir toplumsal cinsiyet anlayışı içinde konuşmaya ve davranmaya daha az eğilimli olduklarını göstermiştir. Buna karşın, okul öncesindekiler, cinsiyetçi bir okuma programı izlediklerinde çok daha fazla cinsiyetçi konuşma ve davranış sergilemektedirler. Toplumsal cinsiyet tiplendirmeleriyle çatışan imajları içeren kitapların, çocuklara onların toplumsal cinsiyet inanışları ve kabullerini tekrar gözden geçirme fırsatını sağladığı görülür.

Metinler, alternatif rol modelleri sunabilir ve daha eşitlikçi toplumsal cinsiyet tutumlarını benimsemelerinde esin kaynağı olabilir. Ayrıca, bu durum çocukların oyuncaklarında bile geçerlidir. Okuyucular kitaplardaki karakterleri, kendi toplumsal cinsiyet karakterleriyle özdeşleştirdiklerinden dolayı, kitaplardaki kadın kahramanların benzer tercihlere sahip olduğu gösterildiğinde kız okuyucular daha çok erkeksi oyuncaklarla oynamaya hevesli olurlar.

Çocuk literatüründe sunulan cinsiyet yapısı, toplumda uygun görülen davranış, çocukların toplumsal cinsiyet algıları ve tutumlarını etkiler. Resimli kitaplar, kadınsı ve erkeksi

davranışlar için tanımlanan standartlarda çocuklar için rol modelleri sağlar, fakat toplumsal cinsiyet klişeleri ve cinsiyetçilik çocuğun potansiyel büyümesini ve gelişmesini sınırlar. Bu nedenle, metinlerdeki kız karakterlerin görece eksikliği, onların toplumsal cinsiyetleriyle özdeşleşme ve toplumda yer edinme fırsatlarını sınırlayabilir. Ayrıca, kadınların klişeleşmiş imajı, kız okuyucuların çoğunu erkeksi kahramanlarla özdeşleşmeye yöneltmesiyle, onları ilginç bir kadınsı kahraman bulmadan alıkoymaz. Buna karşın, erkek çocukların, bir çok ilginç erkek kahramanla özdeşleşme olanağı olduğu için, hikâyelerin kadınsı kahramanlarıyla çok nadiren özdeşleşir (Knatsouli, 1999, 51-53).

Klişeleşmiş toplumsal cinsiyet rolleri, her iki cinsiyeti de zorlamaktadır. Kızlar pasif ve önemsiz rollerde sıkışıp kaldığı gibi, erkek çocuklar da süper kahramanlarla yarışmak ve yüksek beklentileri yerine getirmek zorundadır. Üstün başarı performansına sahip dinamik erkekleri gösteren güçlü toplumsal cinsiyet imajlarını içeren kitaplar, söz konusu kahramanlar gibi olmalarının imkânsız olduğunu fark eden erkek çocukları üzerinde güçlü bir baskı yapar.

Toplumsal cinsiyet ayrımı yapan kitaplar, hem kız hem erkek çocuklar üzerinde istenmeyen etkiye sahip olduklarından, metinlerdeki toplumsal cinsiyet kabullerini analiz etmede ve toplumsal cinsiyet farkındalığını desteklemede fayda vardır. Toplumsal cinsiyet konusunda çocukları duyarlı kılmaya istekli, ebeveyn ve öğretmenler, onlar arasında eşitlenebilir toplumsal cinsiyet algularını geliştirmek için birçok şekilde çaba sarf edebilir.

Geleneksel olan ve olmayan kitapların birlikteliğiyle, farklı kitaplarda resmedilen toplumsal cinsiyet tartışmaları kısırlanabilir (Jett-Simpson, M&Masland S. 1993). Çocukların reddettiği, doğrudan öğüt veren mesajların yer aldığı kitaplardan kaçınarak, onların toplumsal cinsiyetlerine bakmaksızın ayrı kişilikleri, pozitif, aktif, dinamik roller içinde eşit olarak içeren, kadınsı ve erkeksi

karakterler etrafında gösteren hikâyeler, eşitlenebilir toplumsal cinsiyet tutumları geliştirmede katkı sağlayabilir.

Ayrıca, çocuklara cinsiyetçilik karşıtı kitaplar sunma ve seçmede, çocuk kitaplarının yardımcı yetişkin okuyucunun çaba sarf etmesine gerek olduğunu belirtmekte yarar vardır. Çünkü, en azından Yunanistan'da, okul öncesi çocukların okullarında dinledikleri kitaplarda, toplumsal cinsiyet klişelerinin yaygın olduğu görülür. Anaokullarında okunan bir çok hikâyede, problemler kadın kahramanlar tarafından ele alınmaz ve yüzleşilmez, başarı liderliğe dayalı olarak ortaya çıkar, erkeklerin iyi istekleri ya da iyilikçi niyetleri ve işleri oldukça klişedir (Maragoudaki, 1989).

Cinsiyetçi olmayan mesajları içeren hikâyeler yalnızca yirmi birinci yüzyılda kurgulananlar arasında değildir. Eski dönemlere ait, kadınları, erkeklerden her zaman daha zayıf ve çok narin resmetmeyen çok ilginç hikâyeler vardır. Bazen, kadınlar aktif roller üstlenir ve onların yüksek standartlarını karşılamadıkları için koca adaylarını reddetme konusundaki tabuda bile çok talepkar olurlar. Smigdaleniös'un (Semolina-erkek) geleneksel masalında, çok akıllı adaş kahraman, iki dinamik genç kızın pasif isteğini oluşturur (Megas 1999:116).

Diğer yandan, klişeleşmemiş tutumları aktarmada, hayvan kahramanları kullanan hikâyelerde de söz konusu durum olasıdır. Kişileştirilmiş hayvanlar, insanımsı bir dünyadaki insanlar gibi hareket etmezler, fakat onların kendi yaşantılarındaki davranışları konuşma ve kavrayışla verilmektedir, kadının toplumsal hiyerarşideki konumu başkalaşmakta ve kadın-erkek nüfus arasındaki ilişki değişmektedir. Örneğin, bir karıncalar toplumu, kraliçeler tarafından yönetilmek, kadınsı askerler ve generaller tarafından savunulmak, kadın zorbalardan tehdit edilmek ve kadın işçilerin işgücüne varışla zorundadır (*The secret of the Ant-state*)

Çocuklara, ayrımcı toplumsal cinsiyeti fark ettirmenin bir başka yolu, cinsiyetçi bir kitapta yer alan yaklaşımlar üzerine tartışmaktır. Güçlü basmakalıp tiplendirmelerin yer aldığı çocuk kitaplarının temalarının belirtilmesiyle ve daha belirsizlere özel ilgi gösterilmesiyle, çocuk, basmakalıp kabulleri ortaya çıkarmada daha duyarlı olur. Satır aralarını okumayı öğrenen, resimli kitapların genç izleyicileri, toplumsal cinsiyetteki ayrımcı fikirlerin onların birçok kitabında resmedildiğini ve metinlerde tesis edildiğini fark eder.

Birçok öykünün, toplumsal cinsiyet konusundaki ayrımcı dili, okuyucuları tarafından, özellikle daha genç olanlar tarafından, kolayca yakalanmaz. Günümüzdeki “man” kelimesi, soyutlamada ya da sonek olarak, bütün insanlığa işaret etmedeki kullanım ya da herhangi biri için, kadın ya da erkek “he” zamirini kullanma yaygındır. Fakat bu tarz bir dil, kadınlara yönelik ayrımı ya da erkeklere göre kadınların ataerkil ikincilliğini somutlaştırır, doğrular ya da güçlendirir.

Ayrıca, hikaye kahramanlarının konuşma biçiminde bile konuşanın cinsiyetine göre kodlamanın değiştiğine (Bottigheimer, Kanatsouli de ,1999:155) dikkat çekilmektedir. Doğrudan konuşma, temelde, özellikle belli otoriteye sahip erkeksi figürlere atfedilir. Düşüncelerini doğrudan ifade eden kadınlar, daha çok, kötü büyücü, huysuz üvey anne gibi, hikâyenin karşı kahramanlarıdır. İstendik kadın kahramanların kelimeleri dolaylı konuşma içinde kodlanır.

Diğer yandan, belirli peri masallarının bilindik temaları/motiflerinin tersine çevrilmesi, tartışmada ve cinsiyet farkındalığında bazen etkili katalizörler olarak iş görür. Yetişkin yardımcı okuyucular, modern dönemde yeniden kurulan hikâyeler gibi kışkırtıcı düşüncelerle çocukların tartışmalarını destekleyebilir. Değişen zaman, erkek ve kadın kahramanlarla ilgili sosyal eşitsizliği büyük ölçüde silip süpürecektir.

Daha da ötesi, hikâye kahramanlarının toplumsal cinsiyetlerinin dönüştürülmesi ve ortaya çıkan komik öyküler, ünlü hikâyelerdeki cinsel tiplendirmeler ve hayali

kahramanların içinde yaşadığı toplum konusunda, çocukları düşünmeye zorlar (Temple, 1993). Uyuyan güzel bir erkek olsaydı ne olurdu? Prens Cinders kimdir? Erkek Pamuk Prensese ne oldu?

Dönüşen toplumsal cinsiyet yapısı üzerine çocuklar tarafından yaratılan hikâyenin yanında, Yunanistan’da ve uluslararası yayın pazarında bu öğeyi sömüren resimli kitaplar vardır. Popüler peri masalları, onların ana kahramanlarının toplumsal cinsiyetlerinin yer değiştirmesiyle, erkeklerin kadın, kadınların erkek olmasıyla, tepetaklak edilmiş olarak tekrar anlatılır. “The Paper Bag Princess” hikâyesinde prenses yardım almadan prensi ejderhadan kurtardıktan sonra, onun çok bencil, kuralcı yaradılışı ortaya çıktığı için, niyetlenen kraliyet düğünü iptal edilir, prenses katı, şovenist erkekten şans eseri kurtulur ve böylece tipik mutlu son değişir.

Buna karşın, “Tornado Prensesi”nde iki alışılmadık kahraman duygusal narin prens ve savaşçı prenses, tamamıyla tersi modele alışık olan, okuyucuyu şaşırtır. Entrikalar sergilendikçe, hikâye tipik bir peri masalının tüm öğelerine sahip olur: bir kalede tutukluluk, kurtuluş, evlilik. Yalnız farklılık, prenses Charlotte kurtarıcı iken kurban prenstir. Ve sonunda, bütün masalarda olduğu gibi, onlar evlenip, “bütün halkı tarafından takdir edilen ve saygı duyulan” güzel bir kral ve kraliçe çifti olurlar. Görüldüğü gibi, hikâyenin en ümit verici mesajı, geleneksel peri masallarının imajına meydan okuyan başkahramanların cinsiyetçi olmayan kişilikleri temelinde sürmez. Fakat o, temel olarak devam eden hikâyenin son bölümünde ortaya çıkar: en alışılmadık ve benzersiz kişilerde bile, eğer onlar otantik ve kendileri gibi olmaya kalkışan kişiler ise, sadece kendilerine değil aynı zamanda diğer insanlara da mutluluk getirebilen, mutlu bir çift olabilirler.

Sonuçta, resimli kitapların genç okuyucuları için, bir kız risk almayı sevse, bir erkek örgü örmekten hoşlansa, bir prens savaş alanından nefret etse ya da prenses sonsuza kadar evlenmemeyi seçse bile, onların hepsinin “onlar ermiş muradına...” şeklinde değerlendirilmesi gerçekten güzeldir.

KAYNAKÇA :

- Allen, A. et. al. (1993), Changes in sex role stereotyping in Caldecott Award Picture Books 1938-1988, *Journal of Research in Childhood Education*, 7 (2), 67-73
- Anagnostopoulous, V. D. (1981), *Current Trends and Developments in Children's Literature in the Decade 1970-1980*, Athens: Ekdossis ton Filon, (in Greek).
- Anagnostopoulou, D. (1996), *Feminine figures in folktales*, In E. Avdikos (ed) *From Fairy Tale To Comics: Tradition and Innovation*, (pp. 374-384), Athens: Odysseas, (in Greek).
- Bradford, C. (1998), Playing with the father: Anthony Browne's picture books and the masculine, *Children's Literature in Education*, 29 (2), 79-96.
- Damianou, D. (1996), The woman in magic fairy tale, In B. D. Anagnostopoulos, K. Liapis (eds), *Folktales and Storytellers in Greece* (pp. 41-46) Athens: Kastaniotis, (in Greek)
- Kanatsouli, M. (1990), Feminine figures in folktales, *Dini*, 5, 58-62, (in Greek).
- Kanatsouli, M. (1992²), *Feminine Figures in Children's Books*, Athens: Patakis, (in Greek)
- Komboholi-Patrikakou, A. (1996), The woman in modern Greek folktale, In E. Avdikos (ed) *From Fairy Tale to Comics: Tradition and Innovation*, (pp. 226-247), Athens: Odysseas, (in Greek).
- Kortenhaus, C. M., Demarest, J. (1993), Gender role stereotyping in children's literature: An update, *Sex Roles: A Journal of Research*, 28 (3-4), 219-232
- Maragoudaki, E. (1989), *Sex discrimination in Children's Books of Preschool Age: An Empirical Research in Ioannina*, PhD thesis, Ioannina: University of Ioannina, (in Greek)
- Maragoudaki, E. (1993), *Education and Sex Discrimination: Children's Books in Kindergarten*, Athens, Odysseas, (in Greece).
- Megas, G. A. (1999¹⁰) *Greek Folktales*, Vol. 1-2, Athens: Hestia, (in Greek).
- Oikonomidou, S. (1996), Neither sleeping Beauty nor evil witch: previous and current approaches to feminine figures of foreign fairy tales, In E. Avdikos (ed) *From Fairy Tale to Comics: Tradition and Innovation*, (pp. 338-346), Athens: Odysseas, (in Greek).
- Stewing, J., Higgs, M. (1973), Girls grow up to be mommies: A study of sexism in children's literature, *School Library Journal*, 73 (Jan), 44-49.
- Temple, C. (1993), What if 'Beauty' had been ugly? Reading against the grain of gender bias in children's books, *Language Arts*, 70 (2), 89-93.
- Turner-Bowker, D. M. (1996), Gender stereotyped descriptors in children's picture books: Does 'Curious Jane' exist in the literature? *Sex Roles: A. Journal of Research*, 35 (7-8), 461-488.
- Yannicopoulou, A. A. (1996), Children's knowledge and understanding of the main motives/themes of fairy tales, In E. Avdikos (ed) *From Fairy Tale to Comics Tradition and Innovation*, (pp. 311-337), Athens: Odysseas, (in Greek).
- Yannibopoulou, A. A. (2000), The literary stereotype of wolf in children stories, In E. Kourti (ed.), *Research in Preschool Education*, vol 1. (pp. 129-138), Athens: Typothito, G. Dardanos, (in Greek).
- Children's Books
- Brown, A. (1986), *My Dad*, Translated into Greek by E. Kehayioglou, Athens: Papadopoulous.
- Cantin, M. (Text), Langlois, F. (Illustr.) (2000), *The Princess Tornado*, Translated into Greek by N Koulouris, Athens: Metehmio.
- Heliopoulos, V. (2002), *Little Seal Thought He Hated school*, Illustrated by E. Kelemendri, Athens: Patakis (in Greek)
- Heliopoulos, V. (2002), *Little Seal Thought He was Three*, Illustrated by E. Kelemendri, Athens: Patakis (in Greek)

- Kontoleon, m. (1987), *The Two of Them and Another Two*, Athens: Ammos, (in Greek)
- Moliviatis, N. (Text), Maroulakis, N. (Illustr.) (1999), *The Secret of the Ant-State*, Athens: Skiouros, (in Greek).
- Roddie, S. (Text), Young S. (Illustr.) (2000), *Not Now Mrs. Wolf!* Translated into Greek by N. Sakka-Nikolopoulou, Athens: Angyra
- Trivizas, E. (Text), Maroulakis, N. (Illustr.) (2001) *Fruitopia*, Vol, 1-27, Athens:Patakis
- Valavani, E. (1991), *Kokkinopandoflitsa*, Athens: Kedros, (in Greek).
- Waddell, M. (Text), Firth, B. (Illustr.) (1990), *Can't You Sleep Little Bear?* Translated into Greek by R. Rossi, Athens: Rossi.